

УДК 1.000.165.6

ІДЕОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ТА ЕВОЛЮЦІЯ СТРАТЕГІЇ ДЖИХАДИСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

IDEOLOGICAL ORIGINS AND EVOLUTION OF THE STRATEGY OF THE JIHADI ORGANIZATIONS

Кореньков О.,

директор Міжнародного центру дослідження проблем безпеки, аспірант Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля (Северодонецьк, Україна), e-mail: alexkorenkov@ukr.net

Korenkov O.,

Director of the International Center for Security Studies, postdoctoral student of East-Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl (Severodonetsk, Ukraine), e-mail: alexkorenkov@ukr.net

Аналізується розвиток стратегії джихадизму як напрямку радикального ісламізму. Розкриваються причини, які призвели до поширення серед adeptів руху тактики терористичних нападів. Автор визначає поняття джихадизму та його характеристики. Вивчаються причини зміни стратегії джихадистів, ролі ідеологічної еволюції та практичного досвіду участі в політичному житті учасників руху. Аналізуються ті ідеологічні протиріччя, які мали здолати ідеологи руху для зміни власної стратегії. Дається пояснення причин популярності серед джихадистів тероризму в цілому та тактики використання терористів-одинаків.

Ключові слова: тероризм, джихадизм, Аль-Каїда, «Ісламська держава».

The development of the strategy of jihadism as a direction of radical Islamism is analyzed. The reasons that led to the spread of the tactics of terrorist attacks have been revealed. The author defines the concept of jihadism and its characteristics. The reasons for changing the strategy of jihadists, the role of ideological evolution and practical experience of participation in the political life of the participants of the movement are studied. It analyzes the ideological contradictions that movement ideologists have to overcome to change their own strategy. The explanation of the reasons for the popularity among jihadists of terrorism in general and the tactics of the use of single terrorists are given.

Keywords: terrorism, jihadism, Al-Qaeda, «Islamicstate».

Актуальність проблеми. Тероризм представляє собою багатоаспектне явище, яке постійно змінюється та набуває нових рис. Це одна із головних загроз миру та стабільності в Європейському Союзі. 2017 рік за даними *Global Terrorism Database* продемонстрував зростання кількості терактів в Західній Європі (на 7% в порівнянні з 2016). І хоча говорити про відновлення небезпечного тренду, який тривав з 2011 по 2015 рік, поки що рано, все ж таки незважаючи на масштабні контртерористичні заходи, які запроваджуються в ЄС [7], безпека тероризму залишається актуальною, не в останню чергу через те, що терористи змінили стратегію. Замість нападів, організованих та скоєних групами, терористи все більше використовують атаки так званих терористів – одинаків. За 2017 рік 19 з 26 терактів, скоєних джихадистами були скоєні саме ними. Зміна стратегії джихадистів стала відповіддю як на зовнішні фактори, а саме більш ефективні засоби боротьби проти тероризму, так і результатом внутрішньої еволюції поглядів джихадистів.

Розгляду причин виникнення тероризму, питанням взаємозв'язку тероризму і сепаратизму,

вивченню підвищення внутрішньої безпеки держав, необхідності залучення всіх без винятку держав до створення єдиного центру з попередження та протидії тероризму присвячені роботи ряду вчених, серед яких окремо можна виділити монографії та наукові статті К. Є. Войтовського [3], С. В. Дрьомова [3], С. А. Кузьміна [16], Д. Мастерса [17; 18], А. О. Місюри [3], Е. Ньюмана [22], Г. Окафора [23], А. Перлигера [25], Дж. Піз [23], О. О. Резнікової [3], В. Ф. Ткач [30] та інші. Міжнародний тероризм та його вплив на світову політику вивчають О. Б. Балацька [5], А. Канах [14], Й. Ф. Майер [19], М. В. Несправа [21], С. О. Павленко [24], Т. Хаммінг [9] та інші.

Стан розробки проблеми. Існує ряд наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, присвячених питанням зародження і формування ідеологічних концепцій, а також безпосередньої діяльності радикальних організацій, наприклад роботи П. Бергена [6], К. Кадирової [13], А. Мура [20], М. В. Несправи [21] та інших.

Одним з провідних дослідників питання радикального ісламізму та його еволюції є М. В. Несправа, який в своїх роботах дослідив питання природи та історії походження такої течії в ісламі як салафізм, його ідеологічні витоки та вплив на діяльність релігійних екстремістів. Окремо варто виділити монографію дослідника «Радикальний джихадизм у Європі початку ХХІ ст.», в якій він детально розкрив історію появи та основні характеристики джихадизму, погляди його основних ідеологів та зробив спробу спрогнозувати подальший розвиток цього руху в Європі. Дослідники В. Д. Бронніков та В. Т. Тешнер дали доволі цікаву характеристику сучасного ісламістського тероризму, виділивши характерні риси, як, наприклад, глобальний рівень діяльності ісламістських терористичних організацій; самостійний характер цих організацій; ресурсна забезпеченість, значення нових комунікаційних та інформаційних технологій для поширення джихадистської ідеології. Серед західних дослідників теми джихадизму варто виділити роботи Петтера Нессера, Томаса Хеггаммера, Фіделя Сендагорта, К. А. Кадирової та інших.

Нааявні у вітчизняному науковому середовищі роботи, які присвячені дослідженню джихадизму, зосереджені переважно на його ідеологічних витоках, характеристиці як різновиду релігійного світогляду, небезпеках, які несуть з собою його adeptи. Однак увагою оминається практичний аспект діяльності джихадистів, причини, які призвели до поширення серед adeptів руху тактики терористичних нападів. На думку автора, без вивчення причин зміни стратегії джихадистів, ролі ідеологічної еволюції та практичного досвіду участі в політичному житті джихадистів неможливо ефективно боротися з небезпекою, яку несуть з собою сучасні прихильники цього радикального руху.

Метою дослідження є вивчення впливу еволюції поглядів ідеологів джихадистського руху на стратегію, яку використовують терористичні

організації–прихильники цього руху в Західній Європі. Для досягнення поставленої мети необхідно визначити ключові ознаки стратегії джихадизму; проаналізувати праці ключових ідеологів руху на різних етапах його еволюції; визначити роль тероризму в стратегії джихадистів та обґрунтованість його з точки зору самої ідеології руху. Таке дослідження дозволить краще зрозуміти причини та мотивацію джихадистів та краще підготуватися для протидії терористам як в ЄС так і в інших країнах світу, які можуть стикнутися з аналогічною проблемою.

Дослідник радикального ісламізму Амар Канах зробив спробу визначити сам термін джихадизму та виділив основні тенденції як розвитку ісламізму як політичної течії так і напрямки самого джихаду [14].

У своїй роботі «Джихадійський салафізм як нове явище у міжнародній політиці» дослідник Амар Канах надав визначив «джихадизм» як доктрину «войовничих ісламських угруповань, які оголошують священну війну загрозам ісламу і мусульман з боку невірних, до яких вони відносять і тих мусульманських правителів, які нібито порушують (знову ж, за їх уявленнями) установки ісламської релігії». На думку дослідника, джихадисти «виступають за повалення урядів і вдаються до методів насильства, включаючи навіть терористичні акти» [14]. Варто зазначити, що наведене визначення фокусується на методологічному аспекті діяльності джихадистів, а саме на використанні насилля, але оминає увагою політичну основу руху. Насилля в різних його проявах не є самоціллю для джихадистів, але методом досягнення мети. Нами пропонується авторське визначення джихадизму як стратегії досягнення через насильницькі дії (будь-то війна, тероризм чи інше) головної політичної мети ісламістів, а саме відновлення/побудови власної держави (Халіфату) на основі релігійних норм та принципів (Шаріату). Можна визначити кілька ознак джихадизму, як стратегії:

- центральна роль насилля та насильницьких дій;
- політична мотивація;
- наявність чіткого політичного ідеалу (Халіфат);
- жорсткий поділ на «своїх» та «ворогів».

Запропоновані ознаки стратегії джихадизму не враховують інші аспекти, наприклад есхатологічність ідей джихадистів, ірраціональність, тощо. Пропонуємо розглядати стратегію джихадистів та її еволюцію на основі зміни поглядів ідеологів джихадизму. Однак варто зазначити, що джихадизм не обмежується суто політичною сферою.

Як зазначив в своїй монографії М. Несправа, «радикальний джихадизм оцінює події, що відбуваються у світі, в рамках ідеї священної війни, джихаду. Він виходить з переконання в імперативності та загальній значущості своїх ідей, що супроводжується крайніми проявами релігійної нетерпимості. І при цьому ці самовпевнені релігійні фанатики йдуть вбивати, будучи переконаними, що роблять святу справу, боронячи те, що вони

вважають добром, від того, що вони вважають злом» [21, с. 81–82].

Ідеологічні витoki стратегії сягають середини 20 сторіччя. Хоча ще в перших своїх роботах ідеолог та засновник організації «Брати–мусульмани» Хасан аль–Банна свою увагу зосередив на веденні боротьби за відновлення втраченого Халіфату, все ж центральне місце в цій боротьбі відводилось не зброї, а просвітництву для «ісламізації низу», переконання інших через проповіді та лекції в публічних місцях (кав'ярнях) [20]. Аль–Банна закликав до духовних звершень, до особистого переродження мусульман: «*Мусульмани, це період перебудови: знову побудуйте себе, і ваша Умма відновиться в результаті цього*» [10].

Однак серія політичних подій, які змінили долю Близького сходу, в першу чергу невдалі спроби політичних перетворень, провал проекту Об'єднаної Арабської республіки та поразка у війні проти Ізраїлю в 1973 році, призвели до утворення ідеологічного вакууму. На місце зневіри в суспільстві в ідеалах світського «арабського соціалізму» прийшли ідеї більш радикальних за аль–Банну теоретиків ісламізму. Найвідомішими серед них були Абу аль–Маудуді (індійський мусульманський богослов, засновник організації «Джамаат–і–Ісламі»), Саїд Кутб (єгиптянин, один з ідеологів «Братів–мусульман»), Алі Шаріаті (іранський мислитель, ідеологічного крила іранської революції). Вони в своїх роботах переосмислили роль ісламу в соціальному та політичному житті сучасного їм світу. Центральною ідеєю, яку в своїх роботах пропагували автори цього покоління, була ідея того, що іслам є революційною доктриною, місія якої радикально перебудувати світ на нових принципах.

В своїй фундаментальній праці «Віхи на путі Аллаха» єгипетській ідеолог ісламізму Саїд Кутб так описав визвольну місію релігії: «Ісламська релігія це загальна декларація визволення людини на цій землі від поневолення іншою людиною, а також від поклоніння власним примхам, що є тим самим поневоленням людиною людини» [26]. Його доповнював інший визначний ідеолог ісламізму аль–Маудуді, стверджуючи що мусульмани «*не нація, а міжнародна революційна партія, організована самим ісламом для реалізації на практиці його революційної програми, а джихад – це революційна боротьба та зусилля, які докладає ісламська партія для досягнення поставлених цілей*» [13, с. 114]. Однак на практиці діяльність політичних партій та рухів, і навіть спроби політичної революції, які робили ісламісти, виявилися невдалими. Провалом закінчилися спроби супротиву ісламістських організацій та груп в Йорданії в вересні 1970 року. Трагедією закінчилися події в Сирії в лютому 1982 року, коли спроба повстання, організована «Братами – мусульманами», була жорстоко придушена.

Період політичних поразок спровокував в рядах ісламістів новий виток дискусії на тему нових засобів боротьби. Перемога революції в Ірані та успіх теократичного проекту «віласт аль–факіх»

(«влада просвітлених» – політичний устрій в Ірані) стали потужним поштовхом для пошуку ісламістами нових шляхів боротьби. Іншою важливою подією став початок війни в Афганістані в 1979 році. Саме в середовищі релігійно вмотивованих бійців – моджахедів з'явилися відповіді на нові виклики перед ісламізмом. На перший план виходить нове покоління ідеологів. Ключовою фігурою стає палестинець за походженням Абдулла Аззам, який вдало поєднав в собі якості ефективного організатора та авторитетного ідеолога. Як практик Аззам створив та вибудував роботу спеціальної структури, Мактаб аль-Хіндамат, яка займалася допомогою іноземним добровольцям, що їхали на ведення джихаду проти «комуністів-атеїстів». В своїх ідеологічних працях Аззам обґрунтував необхідність ведення нового типу збройної війни – міжнародного джихаду: «Тільки джихад може стати запорукою поширення цієї релігії, а без джихаду і без меча неможливо знайти місце на цій землі для цієї релігії» [1].

Після його загибелі в 1989 році, його ідеї перейняв та розвив його учень Усама Бен Ладен, який запропонував концепцію глобального джихаду.

Ще одним важливим ідеологом та практиком цього покоління джихадистів став Абу Мусаб ас-Сурі. Саме його авторству належать роботи, які заклали основу нової стратегії джихаду в світі та особливо на Заході. Абу Мусаб ас-Сурі провів аналіз історії джихадизму, причини його появи в ісламістському русі. Він виділив три основні політичні табори в ісламізмі, які починаючи з 1950 років використовували різні стратегії для досягнення головної мети – побудови власної держави. Ці табори це – такфірісти (прихильники більш радикального підходу до оголошення людині «такфіру», фактично – звинувачення в невір'ї, та відповідно виведення його з руху та релігії), «ті, що закликають» (прихильники стратегії «даувату» або поширення ідей через просвітництво) і джихадисти (прихильники військової боротьби як методу пропаганди та досягнення кінцевої мети). В ході тривалого протистояння та внутрішніх конфліктів в русі, як незалежна та грізна сила зуміли вижити лише джихадисти. Такфірісти розкололися і поступово зникли у внутрішніх розбірках, «ті, що закликають» увійшли в існуючі структури, адаптувалися і стали частиною політичної системи противника.

Джихадисти ж розвинули власну концепцію того, як досягти поставленої мети. Вони продемонстрували дивовижну гнучкість у своїх ідеологічних поглядах на ведення війни проти «невірних», питаннях дозволеності і недозволеності того чи іншого типу зброї. Сурі виділив три основні стратегії для джихадистів:

1. стратегія відкритих фронтів;
2. стратегія терористичних осередків;
3. стратегія секретних ієрархічних організацій [4].

Стратегія відкритих фронтів має на увазі пряме, відкрите збройне зіткнення з противником на полі

бою. Мета – захоплення та утримання контролю над певною територією. Для ефективного використання даної стратегії необхідні умови, в першу чергу відповідний ландшафт, географія, місцевість і підтримка населення. Важлива також наявність організації, яка почне діяльність. На думку ас-Сурі, стратегія фронтів показала свою ефективність. Вона привела до військових, політичних, ідеологічних успіхів в Афганістані, Боснії, Чечні. Однак починаючи з 2000-х стратегія фронтів через величезну технологічну перевагу США і появу глобальної коаліції проти тероризму виявилася небезпечною і малоефективною.

Стратегія підпільних організацій, ієрархічних структур, створених для захоплення політичної влади під час революції була актуальна в 60–70 роках. Однак вона показала свою неефективність. Поразки в Сирії (повстання на початку 1980-х років, різанина в Хамі в 1982 році), Алжирі в 1990-х роках, невдачі в Єгипті, Ємені, Лівані продемонстрували приреченість підпілля і ієрархічних організацій. Як визначив ас-Сурі: «Не можуть ні нині існуючі, ні майбутні організації повалити уряди їхніх країн за допомогою таємної організації, яка веде боротьбу в рамках класичної системи: коли існує таємна організація з пірамідальною ієрархічною структурою, якою керує амір, який знаходиться в підпіллі» [4].

Під тиском глобалізації боротьби проти тероризму, з появою нових військових технологій на думку ас-Сурі, логіка боротьби зобов'язує джихадистів використовувати третю стратегію – терористичних осередків. Цей вибір також зумовлений новим ідеологічним поворотом, виразником якого стали ідеї та заяви Бен Ладена. На думку Бен Ладена, «режим несе повну відповідальність за те, що відбувається з цією країною. Проте окупація американського ворога є основною причиною цієї ситуації. Тому зусилля повинні бути зосереджені на знищенні, боротьбі і вбивстві ворога, поки, по милості Аллаха, він не стане повністю переможений» [6].

Ідея цього повороту досить проста і зрозуміла. Якщо не вдалося перемогти в повстаннях в арабських країнах, то це через слабкість самих джихадистів і сили світового порядку, який підтримує статус-кво. Отже, потрібно з одного боку, зміцнювати свої сили з урахуванням нових можливостей, а з іншого – бити безпосередньо по світовому порядку, щоб, послабивши його, після взятися за уряди арабських країн. Для реалізації даної установки, ас-Сурі висунув ідею створення системи «груп глобального опору» для протистояння агресору. Автор зазначив, що «ці групи не утворюють загальну організацію, вони не дають собі назв, у них немає якоїсь загальної методики або спільного аміра (командира), адже якщо у них буде спільний амір, вони стануть ієрархічною організацією, яка буде легко ліквідована спецслужбами через затримання всього декількох членів» [4].

На зміну стратегії фронтів прийшла стратегія індивідуального джихаду і опору маленьких

осередків. Однак для того, щоб ця стратегія працювала, джихадистам потрібно було подолати кілька ідеологічних бар'єрів та протиріч.

Перше протиріччя – «терорист або не терорист». Тероризм став центральним елементом нової стратегії джихадистів. Він виявився на відміну від військового супротиву досить доступним, в міру ефективним і що не менш важливо, медійно привабливим для джихадистів. Теракт, на думку ас-Сурі, це завжди:

– військовий успіх, так як він сіє страх в лавах супротивника і руйнує їхні плани;

– оперативний успіх, так як виконується окремими особами або групами, які важко виявити і розсекретити;

– агітаційний успіх, так як мотивує інших біців руху і привертає увагу преси.

Однак попередники джихадистів як правило заперечували свій зв'язок з тероризмом. Бути терористом і в минулому, і сьогодні є непопулярною і незаконною справою. Але джихадисти не стали відмовлятися від цього, а навпаки, спробували його використовувати в своїх пропагандистських цілях. З точки зору ідеологів Аль-Каїди, є два види тероризму. Перший – тероризм, який може бути засуджений (ірхабмазмун). Це будь-яка дія, що завдає шкоду безневинним без наявності причини, а його використання заслугоує покарання. А є тероризм, що може бути виправданий (ірхабмазмуд). Це тероризм, який використовується тими, з ким обійшлися несправедливо.

Друге протиріччя – вбивство цивільних. В ісламі чітко регламентовані правила ведення війни і укладення миру. І одним з головних правил війни є заборона на навмисне вбивство жінок і дітей «невірних», а також людей похилого віку, які не беруть участі в битві [11]. Провідні релігійні авторитети та ісламські богослови неодноразово засуджували терористичні атаки проти цивільних [15]. Однак терористи, як правило, атакують саме цивільних, у тому числі дітей, жінок, людей похилого віку, не в останню чергу через резонанс та доступність для терористів цих мішеней. Тому ідеологи джихадизму запропонували кілька варіантів вирішення даного протиріччя. Якщо жінки, діти, люди похилого віку будь-яким чином допомагають або можуть допомогти противникам джихадистів, їх вбивство на думку ідеологів дозволено. «Майже всі вони зійшлися і на дозволеності вбивства жінок і дітей в тому випадку, якщо вони змішані і їх важко відокремити від їх чоловіків і молоді, яка є метою, і якщо в цій ситуації будуть вбиті деякі жінки і діти – через труднощі їх поділу – то це буде прощено» зазначає аль-Макдісі [28].

Нарешті третє протиріччя – дозволеність атак смертників. Самогубство, як і вбивство безневинних в ісламі заборонено [27]. Але розвинена система безпеки в західних країнах, в особливості США та країнах ЄС, важкодоступність зброї, слабкість підготовки самих терористів підвищують вірогідність того, що атака призведе до смерті самого терориста. Це добре усвідомлювали ідеологи джихадистів. Більше того, війна в

Іраку довела високу ефективність використання терористів-смертників. Ці два фактори обумовили те, що ідеологічне обґрунтування використання «живих бомб» стало для джихадистів критичною. Перше, що зробили ідеологи, це підмінили поняття. Замість атаки «терориста-смертника» з'явилися так звані «амалії істішадії» або «операції мучеництва». Акцент в описі таких операцій робився на добровільності та релігійній вмотивованості виконавця. На відео виконавці таких операцій як правило пояснювали свої мотиви, демонстрували обізнаність в релігійних текстах, що мало доводити саме «мученицьку» природу атаки. Далі ідеологи джихадизму спробували обґрунтувати дозволеність такого виду атаки через те, що кожен боєць в ситуації протистояння з противником може добровільно йти на крайній ризик з метою нанесення максимального збитку супротивникові, «зануритися в ряди великого війська ворога, навіть якщо він буде знати, що сам при цьому загине» [28]. Тобто атаки смертників в концепції джихадистів – це ризиковані військові операції, крайній засіб для того, щоб дістати сильнішого і краще підготовленого противника. Однак далеко не всі прийняли подібні аргументи, з'явилася величезна кількість критиків в середовищі авторитетних ісламських вчених. Та все ж подальші політичні події, особливо окупація Іраку і нова війна в Афганістані, невдалий результат Арабської весни і громадянські війни в Сирії, Ємені, Лівії створили умови для розквіту практики і ідей джихадизму.

На той час вже в самому середовищі джихадистів відбувся серйозний розкол. Причина цього – питання тактики та стратегії ведення війни проти противника. Історія цього розколу розпочинається ще в Афганістані в кінці 1980-х років, коли в середовищі так званих «афганських арабів» виділилася радикальна течія, яка звинувачувала всі існуючі групи, включаючи і «Аль-Каїду» та талібів у відступництві та порушенні норм ісламу [8]. Продовження цього конфлікту мало місце в ході війни в Іраку. Організаційне оформлення цей конфлікт отримав вже в квітні 2013 року, коли після оголошення про створення організації «Ісламська держава Іраку та Леванту» [9] частина руху відмовилася до неї приєднуватися. Ідеологічні причини розколу руху полягають у різних поглядах на стратегію ведення війни проти противників джихадистів та використання тероризму як методу ведення цієї боротьби. З точки зору ідеологів Аль-Каїди, тероризм в цілому і атаки терористів за кордоном повинні були прокласти шлях для революції і повалення урядів арабських країн для встановлення нової держави. Як визначив ас-Сурі «Наша стратегічна мета – це примусити окупаційні сили і їх союзників до відходу з наших країн, і покласти край їх можливостям впливу, щоб отримати можливість повалення діючих продажних режимів і встановлення шаріатської системи правління» [4].

Тероризм в цій боротьбі лише одна зі складових. Не менш важливим елементом є пропаганда.

Завдання пропагандистів руху полягає в тому, щоб переконати людей у справедливості боротьби Аль-Каїди і перевести якомога більше людей з розряду активних противників, які беруть участь у військовому протистоянні на боці противника в розряд прихильників супротивника, а після в нейтральних по відношенню до конфлікту. Саме тому керівництво Аль-Каїди так часто звертало увагу в своїх заявах на необхідність уникати невинуватих жертв серед цивільного населення. Головна мета – військові, політики, спецслужби, а загибель цивільних – це крайність, допустима, але засуджувана. Саме протиріччя в питанні допустимості атак на цивільних стали основним каменем спотикання між Абу Мусабом аз-Заркаві Айманом аз-Завахірі (сьогоднішнім лідером, а під час суперечки – заступником лідера «Аль-Каїди»). Перший збудував свою боротьбу проти американських військ в Іраку на основі тотального терору проти цивільних і розпалюванні міжконфесійної війни. Другий критикував його за це, вказуючи на неприпустимість навмисного вбивства невинних, особливо мусульман. У 2017 році, вже в статусі лідера «Аль-Каїди», Завахірі знову озвучив причини розбіжностей з Заркаві та його прихильниками з «Ісламської держави»: «Я говорив їм кілька разів припинити вибухи на ринках і в мечетях, і сконцентруватися на військових, спецслужбах і поліції, а також шийтській міліції» [2].

Аль-Каїда завжди дуже трепетно ставилася до своєї репутації в першу чергу серед населення мусульманських країн і дружніх організації релігійних авторитетів. Тому основна увага приділялася ретельній підготовці та плануванню нападів, спрямованих головним чином проти силовиків. Іншою була стратегія Заркаві та його прихильників. Байдужість до репутації, простота і крайня радикальність ідеології, ставка на публічність і доступність необмеженої нічим жорстокості звільняли керівництво і членів «Ісламської держави» від внутрішніх обмежень, характерних для Аль-Каїди. Якщо Завахірі і його підопічні розглядали атаки терористів в країнах Заходу як вимушені заходи «самооборони», то для «ІД» це була наступальна зброя. Майже в кожному своєму публічному виступі, спікери «ІД», спочатку Абу Мухаммад аль-Аднані (убитий в 2016 році), а після і його змінник Абу Хассан аль-Мухаджир закликали цілеспрямовано атакувати цивільних: «Нападайте ж на них в їх будинках, на ринках, вулицях і в клубах, звідти, звідки вони цього не чекають. Запаліть землю під їх ногами і затьмарите чистоту їх неба, щоб вони були зайняті собою. Подвоюйте свої старання і виконуйте більше операцій» [29].

Основний акцент ідеологи «ІД» робили саме на масовість атак, організованих та скоєних непередбаченими бійцями. А головною мішенню мали стати саме цивільні. Ця установка призвела до того, що центральним елементом стратегії нового покоління джихадистів, пов'язаного з «ІД» стали атаки терористів – одинаків. Хоча вони

продовжували використовувати повний спектр військових засобів, від важкої техніки для ведення загальновійськового бою до бойових дронів і атак смертників на замінованих авто, все ж саме атаки саморадикалізованих одинаків проти громадян Заходу стали основною зброєю джихадистів.

Висновок. Атаки терористів–одинаків, які сьогодні складають головну загрозу безпеці громадянам країн Заходу стали логічним продовженням еволюції ідеології та стратегії джихадистського руху. Ця еволюція пройшла кілька етапів від ідеології революційного визвольного джихаду середини 60–х 70–х років, через організовану підпільну боротьбу та спроби масового повстання до тероризму невеликих груп та одинаків. В ході цієї еволюції джихадистський рух переживав періоди занепаду та зростання, внутрішніх суперечок та розколу. Цей динамічний процес призвів до поточної ситуації, коли стратегією стало поєднання всього спектру доступних військових та невійськових насильницьких засобів, у тому числі і терористичних атак проти цивільних. Ідеологічна еволюція руху призвела до виокремлення ультра радикальної течії, яка заради досягнення політичних цілей готова йти на будь-який злочин та обґрунтовує необхідність безрозбірного насилля по відношенню до людей, незалежно від релігійної, соціальної, національної приналежності. Боротися проти цієї групи та цього ідеологічного руху можливо лише розуміючи історію та причини її виникнення.

Список використаних джерел

1. Azzam, A., 2012. 'Nasha potrebnost v Dzhihadе', *Kavkaz Tsentр*. [online] Доступно: <https://www.kavkazcenter.com/russ/content/2012/05/28/90906/shejkh-abdullakh-azzam-nasha-potrebnost-v-dzhikhade&65279.shtml>.
2. 'Al-Qaida leader denounces Islamic State 'liars' in new message', 2017, *Agence France-Presse*. [online] Доступно: <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/06/al-qaida-leader-denounces-islamic-state-liars-in-new-message>.
3. 'Aktualni pitannya protidiyi terorizmu u sviti ta v Ukraini: analit. dopovid', 2017, Reznikova O. O., Misyura A. O., Dromov S. V., Voytovskiy K. E.; za zag. red. O. O. Reznikovoyi, K.: NISD, 60 s.
4. As-Suri, A., 2017. 'Vyihod iz krizisa', *Al-Isnad*. [online] Доступно: <http://alisnad.com/abu-mus-ab-as-suri-vyihod-iz-krizisa-chast-4/>.
5. Balatska, OB. 'Terorizm u kontekst i globalizatsiyni: suchasni tendentsiyni', *Zbirnik naukovih prats «Gileya: naukoviy visnik»*, p.422–426.
6. Bergen, P., 2006. 'The Osama Bin Laden I Know: An Oral History of Al Qaeda's Leader', *Simon & Schuster*. [online] Доступно: ISBN 0-7432-9592-7.
7. 'Global Terrorism Database', 2018, *University of Maryland*. [online] Доступно: <https://www.start.umd.edu>
8. 'ISI Confirms That Jabhat Al-Nusra Is Its Extension In Syria, Declares 'Islamic State Of Iraq And Al-Sham' As New Name Of Merged Group', 2013, *Special Dispatch No.5264. Jihad & Terrorism Studies Project*. [online] Доступно: <https://web.archive.org/web/20141006085808/http://www.memri.org/report/en/0/0/0/0/0/7119.htm>.
9. Hamming, T., 2019. 'Te Hardline Stream of Global Jihad: Revisiting the Ideological Origin of the Islamic State', *Combating Terrorism Center*. [online] Доступно: <https://ctc.usma.edu/app/uploads/2019/01/CTC-SENTINEL-012019.pdf>.
10. H. al-Banna, 'To What Do We Invite Humanity?' (Cairo: n.p., 1934); Also appeared as a pamphlet in 1936. Available at <http://>

thequranblog.files.wordpress.com/2008/06/_2_-to-what-do-we-invite-humanity.pdf (accessed March 2011)

11. Hidayat, S., 2012. 'Islamic code of rules for war – what is Jihad? «jihad» is a term often misunderstood», *Syarif Hidayat*. [online] Доступно: <http://alhajsharif.blogspot.com/2012/07/islamic-code-of-rules-for-war-what-is.html>.

12. 'How to stop terrorism: EU measures explained (infographic)', 2018, *European Parliament*. [online] Доступно: http://www.europarl.europa.eu/infographic/europe-and-terrorism/index_en.html.

13. Kadyrova, K.A., 2016. 'Dzhihad: istoricheskaya traditsiya i osnovnyie tendentsii i interpretatsii v XX – nachale XXI v.': dis. kand. ist. Nauk, Moskva, 208 s.

14. Kanah, A., 2013. 'Dzhihadistskiy salafizm yak noveyavische u mizhnarodniy polititsi', *Ukrayinske religieznavstvo*, c.109–113.

15. Kurzman, C., 2018. 'Islamic Statements Against Terrorism'. [online] Доступно: <https://kurzman.unc.edu/islamic-statements-against-terrorism/>.

16. Kuzmin, S.A., Azarov, M.Y., 2012. 'Suchasniy stan teroristichnoyi zagrozi v Ukrayini', *Borotba z organizovanoyi zlochinnistyu i koruptsiyu (teoriya i praktika)*, №2, c.43–48.

17. Masters, D. 'The Origin of Terrorist Threats: Religious, Separatist, or Something Else?', *Terrorism and Political Violence*, 3, c.396–414.

18. Masters, D., Hoen, P. 'State Legitimacy and Terrorism', *Democracy and Security*, 30, c.337–357.

19. Mayer, J.F., 2001. 'Cults, violence and religious terrorism: an international perspective', *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol.24, №5, p.361–376.

20. Mura, A., 2012. 'A genealogical inquiry into early Islamism: the discourse of Hasan al-Banna', *Journal of Political Ideologies*, Vol.17, Issue 1. [online] Доступно: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13569317.2012.644986>.

21. Nesprava, M.V., 2018. 'Radikalniy dzhihadizm u Evropi pochatku XXI st.: monografiya', Dnipro: *Dniprop. Derzh. un-t Vnutr. Sprav*, 304 p.

22. Newman, E. 'Weak States, State Failure, and Terrorism', *Terrorism and Political Violence*, 25, c.463–488.

23. Okafor, G., Piesse, J. 'Empirical Investigation into the Determinants of Terrorism: Evidence from Fragile States', *Defence and Peace Economics*, 13, c.697–711.

24. Pavlenko, S.O. 'Religiyiniy terorizm yak zagroza svitoviy bezpetsi: shlyahi ta sposobi podolannya', «*Young Scientist*», p.966–971.

25. Perliger, A., 2012. 'How Democracies Respond to Terrorism: Regime Characteristics, Symbolic Power and Counterterrorism', *Security Studies*, c.490–528.

26. Qutb, S. 'Milestones'. [online] Доступно: <http://www.kalamullah.com/Books/MILESTONES.pdf>.

27. Salahi, A., 2004. 'Committing Suicide Is Strictly Forbidden in Islam', *Arab News*. [online] Доступно: <http://www.arabnews.com/node/251387>.

28. Sheyh Abu Abdu-r-Rahman al-Makdisi, 2014. 'Shariatskiyhukm Shahidskihatak', *Kavkaz Tsentri*. [online] Доступно: <https://www.kavkazcenter.com/russ/content/2014/01/12/102755/shariatskiy-khukm-shahidskikh-atak-shtml>.

29. Shiloach, G., 2016. 'New ISIS Spokesman Ramps Up Calls for Lone Wolf Attacks'. [online] Доступно: <https://www.vocativ.com/news/380770/isis-spokesman-lone-wolf-attacks/index.html>.

30. Tkach, V., 2015. 'Suchasniy terorizm: tendentsiyi, viyavi, vikliki ta zagrozi dlya Ukrayini', *Strategichniy prioriteti*, №3, c.12–18.

* * *